משנה · אחרונים · הון עשיר · סדר זרעים

הון עשיר על משנה מעשרות

רבי עמנואל חי ריקי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

הון עשיר על משנה מעשרות

רבי עמנואל חי ריקי

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/הון-עשיר-על-משנה-מעשרות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 5
משנה ג 5
משנה ד 6
משנה ה 6
משנה ו 6
משנה ז 8
משנה ח 8
פרק ב 8
משנה א 8
משנה ב 9
משנה ג 9
משנה ה 11
משנה ו 11
פרק ג 11
משנה ג 11
משנה ד 11
משנה ו 12
משנה ט 12
משנה י 12
פרק ד 12
משנה א 12
משנה ד 13
משנה ה 13
משנה ו 13
פרק ה 13
משנה ג 13
משנה ד 13
משנה ה 14
משנה ו 14

משנה ז 15
משנה ח 15

פרק א

משנה א

מעשרות

מעשרות ומעשר שני, כבר כתבתי בפי' השיר המתחיל מלכות ששים וכו', טעם היות אלו השני מסכתות חשובות כאחד, ולהיות מנין פרקיהם עשר, שמם גורם שהם אחד מעשר, ולהיות כל אחד בת ה', ירמוז סודם שהם כנגד השני ההין, הרומזים ללאה ורחל, אשר כל אחת משתיהם היא עשירית למנין:

ונשמר. כתב הר"ב דכתיב (דברים יד, כב) זרעך המיוחד לך. והתי"ט הרגיש שבמקומות אחרות הביא לזה ראיה מובא הלוי וכו' (שם, כט). והנה שני הראיות הנם בירושלמי (ה"א, א. א:) והר"ב שינה הכא משאר המקומות וכתב ראיה זו, על כי בפסוק זה נכללו כל דיני המעשר דנזכרו הכא, משא"כ בפסוק ובא הלוי דאין אנו לומדים משם כי אם דין ההפקר. ואמת הוא דעדיין צריכים אנו למודעי למה נצטרכו שני הראיות, אבל כוונת הרב דשינה הכא מכל המקומות לע"ד זו היתה ודאי:

משנה ב

התאנים. בכוליה מכלתין הקדימם לענבים, כי אבישול קפיד, והם מתבשלים קודם הענבים:

הענבים והאבישים משהבאישו. ואשכול שיש בו גרגיר אחד שהגיע לשיעור זה, כלו חיבור למעשרות, כ"כ הר"ב. ופירושו, ר"ל כל הרוח של אותו הגפן, הכי איתא בירושלמי (ה"ב ג.) ופסקו הרמב"ם בפ' ב' מה' מעשר (ה"ה), ומשמע התם דה"ה לרמון. וכן משמע בירושלמי, כ"כ הכ"מ התם:

האוג והתותים. שניהם שוים כענבים ואבישים, משום הכי שנאם סמוך להם קודם התמרים:

משנה ג

התלתן משתצמח. עיין מ"ש בפ"א משנה חמשית דתרומות:

התבואה והזתים משיכניסו שליש. עיין מ"ש בפ"ד משנה ט' דשביעית:

משנה ד

התפוחים. קתני בלא ואו החבור, להפרידם מן השנויי' לעיל מיניהו, שהם ירק ולא אלו, והא דלא הקדים האתרוגים להם לסמכם לירק, דדמו להו יותר מתפוחים דבשעת לקיטתו עישורו, הוא משום פלוגתא דר"ש, וה"ט דלא הקדים פירות אלו לירק, ובין תפוחים לאתרוגים לא רצה להפסיק בירק:

משנה ה

הקשואין וכו'. פתח בירק דסליק מיניה, ושנה יחד כל הדברים הפטורים מן הפאה לבד, ומשום הכי לא הכניס בהם דין הבצלים, אעפ"י שאף הם ירק הם:

משנה ו

הפרד והצמוקין. אין לי טעם לסדר זה כי אם סדר האלף בית, אבל הוא טעם דחוק:

הפרד וכו'. כל השנוים מכאן ואילך, נמי הם בכלל בד"א במוליך לשוק וכו' (לעיל מ"ה), והא דשנאו בסוף מתניתין דלעיל, משום דבשאר המשניות שמכאן ואילך אין לו מקום לקשרו עם הענין, כי צריך להרחיב דבורו בדרך אחר, כי במשנה הזאת הוצרך לשנות אעפ"י שמרח וכו', ובמשנה ז' הוצרך לשנות אעפ"י שירד וכו', ובמשנה ח' הוצרך לשנות הפלוגתא דשייכא בחילוק, ולפי זה לא שייך להביא ראיה מכאן לדעת הראב"ד דס"ל דאין דין זה של בד"א שייכא בדגן תירוש ויצהר, שבגמר מלאכתן תליא להו רחמנא. ועוד אין להוכיח דבר זה מדקדוק זה, על כי מצינו בהדייהו הפרד והחרובין ודומיו שאינם דגן תירוש ויצהר, וגם אין לומר דלא נאמר חילוק זה אלא במעשר ירק דרבנן, שהרי אף הבצלים ירק הם ולא חייבום רבנן בפאה אלא מפני שמכניסם לקיום, ונמנו הכא בהדי דגן ותירוש, ולכן צריכים אנו לומר דכלהו בחדא מחתא מחתינהו, ושלא נשנה הבד"א אחר הירק אלא מהטעם שכתבתי:

והחרובין משיעמיד ערימה. אפילו בראש גגו מסקנא דירושלמי (ה"ד ד:), וכ"ש בשדה, הכי משמע בירושלמי הנ"ל ועיין לקמן:

משיעמיד ערימה. כתב התי"ט בשם הפי' שהזכיר, בראש גגו, והביא ראיה ממשנה (לקמן פ"ג מ"ד) החרובין עד שלא כנסם לראש הגג וכו'. ותמהני, דסתם דבורו והתיק ענין זה אחרובין ועליהם הביא ראיה, דלפי האמת אשלשתן קאי. ועוד דמכותלי ראייתו נראה דראש הגג דווקא הוא, ולפי הירושלמי שכתבתי לעיל לרבותא הוא, וכ"ש בשדה, וטעמא דהאי כ"ש נראה דתלויה בדרך העמידת הערימה, שדרכם היה להעמידה בשדה, ובראש הגג היה דרכם לשטחם. ולכן כשהעמיד הערימה בראש הגג ולא בשדה, מעשיו מוכיחין דעדיין לא נגמרה מלאכתן דצריך לשטחן, ואעפ"כ אמרינן דהוקבעו הואיל וכבר כנסן

לראש גגו, והא דתנן והחרובין עד שלא כנסן לראש הגג וכו', צ"ל דאיירי שלא העמיד עריסה מהם בשדה, שאם היה כן כבר נקבעו. ועוד מסתמא כשדעתו להביאם לראש הגג, לא העמיד עדיין עריסה מהם כלל בשדה, דאם עשה כן למה לו להביאם לגג הרי כבר נתייבשו בשדה, כמו שאמרתי שכשהיו מיבשים אותם בשדה היו מיבשים אותם בעריסה ומהפכים בהם עד שיבשו כלם, וכשהיו מיבשים אותם בגג היו שוטחים אותם מתחילה כדי שלא יצטרכו ליהפך בהם, ואפשר ליתן טעם לזה משום דבגג משתמרים יותר מבשדה, ומשום הכי דרכם היה לשטחם שם משא"כ בשדה. והא דלא נזכר באותה משנה כי אם החרובין, הוא משום דלא שייך הענין ההוא כי אם בהם, דהפרד והצמוקין אינם מאכל בהמה כמותם, ותמהני מהרמב"ם שלא הזכיר חילוק זה, כי לע"ד אין לאותו הירושלמי פי' אחר, דהכי גרסינן התם ההאי מתניתין, תני משיעמיד עריסה בראש גגו, ע"כ:

משימרח. פי' הר"ב מיפה פני הכרי. ירושלמי דהכא (ה"ד ד:). ותמהני שלא פירש כן בפאה (פ"א מ"ו. ועי' בשושנים לדוד):

ואם אינו ממרח עד שיעמיד עריסה. מלשון זה נראה דהעמדת עריסה דתבואה היא מאוחרת למירוח. ודבצלים קודמת לקפול, שהרי בהו תנן משיעמיד. והכא תנן עד שיעמיד. וצ"ל דקבעו רז"ל גמר מלאכה במלאכה מסויימת שאין אחריה מלאכה אחרת, וכשלא היה דעת בעל השדה לעשות אותה המלאכה המסויימת, קבעוה במלאכה אחרת הסמוכה לה אף אם אינה מסויימת כמו הראשונה, ולא חששו אם יהיה אותה מלאכה מוקדמת או מאוחרת, בהיותה גם היא מסויימת קצת יותר מן השאר באותו הזרע. ובנוסחא דירושלמי גרסי' משיעמיד, אף בתבואה:

ואם אינו כובר עד שימרח. ובתבואה תנן משימרח, ועיין מ"ש לעיל:

אף על פי שמרח נוטל מן הקוטעים ומן הצדדים וממה שבתוך התבן ואוכל. ש"מ דעדיין לא נגמר' מלאכתם של אלו אעפ"י שהכ[ר]י נמרח, ותימא דבפ' ה' משנה ד' תנן שהתורם בלבו על הקוטעין ועל הצדדין ועל מה שבתוך התבן, וכתב הר"ש דתנאי ב"ד הוא שאף אם לא היה בלבו אלא מן הסתם מועלת, ולפי משנתנו ה"ל תורם מדבר שנגמרה מלאכתו על דבר שלא נגמרה מלאכתו דלכתחילה אסור. וא"א לדחות דברי הר"ש כלל כי מהתוספתא הם (תרומות פ"ג ה"ו), ואפשר לומר דהואיל והתרומה קובעת למעשרות (לקמן פ"ב מ"ד) מדנתן דעתו לתרום ועדיין לא בירר אלו הקוטעין וכו' ש"מ דאינו רוצה לבררם עוד, ומשום הכי אז נקבעו כאילו נגמרה מלאכתם, ואף אם יבררם אח"כ ה"ל נמלך ותו לא מיחייבי כי כבר נפטרו, כי דמו לתאנים שעישרם על דעת לאוכלם כך

ואח"כ נמלך ועשה מהם קציעות, דתו לא מחייבי כי כבר נפטרו, אבל כל זמן שלא נתן דעתו לתרום ועינינו רואות שאלו הקוטעין וכו' לא נמרחו, אמרינן מחר יברור אותם וימרחם כדי להוציא תרומה אחת על כלם, ולכן כל זמן שלא נמרחו לא נגמרה מלאכתם מקרו ושרי לאכול מהם עראי, אבל משנתרם הכרי נקבעו אף הם ע"י התרומה המועלת אף להם, והרי הם טבולים למעשרות:

משנה ז

היין וכו', **השמן וכו'**. אחר האוכלים שנה המשקין:

משנה ח

העגול משיחליקנו. פי' הר"ב, במשקין. וה"ט דשנאו אחריהם:

בטבל. של דבריהם, כגון מעמון ומואב ודומיו. דבטבל דאורייתא, אף רבנן מודו, ירושלמי (ה"ה ו.):

הגרגרות. נטר להו עד הכא, אגב עגול:

רבי יוסי מתיר. והלכה כמותו, דאין לדיין אלא מה שעיניו רואות והכי מפורש בירושלמי (שם:) כמו שהעתיקו התי"ט, ועל האי מלתא. הנקלה בעינינו למחוק בבות שלימות מהתלמוד, באמור דלא גרסינן להו, על כי איזה פוסק ז"ל מומחה לרבים השמיטה או כתב להפך, בלי שום הכרח אחר, לבי אומר לי דלא נכון לעשות כן. וכבר הארכתי בזה בפ"י דשביעית משנה ה' ע"ש:

פרק ב

משנה א

היה עובר. בזמן שרוב בני אדם מכניסין לבתיהם, ירושלמי (ה"א ז.). ותמהני מהרמב"ם שפירש היה עובר המוכר וכו', דהא בפרקין דלעיל (מ"ה) אמרינן דבמוליך לשוק למכור הוקבעו מיד שנגמרה מלאכתם:

עובר. דווקא, דאילו עומד, אע"ג דרוב מכניסים לבתיהם, אלו ודאי הוקבעו, כי הוא מן המעוט המוליך לשוק למכור, שהרי הוא עומד שם עמהם, כן נלע"ד:

בשוק. רבותא אשמועינן, דאע"ג דמקום מיוחד למכור הוא, הואיל ואינו עומד אלא עובר, אמרינן דמן רוב ההולכים לבתיהם הוא ולא מן המעוט:

תאנים. עוד היום שכיחי הרבה בא"י ולא חשיבי כמו הזתים, ומשום הכי דרך ליתן מהם מתנה יותר משאר הפירות. ועוד אפשר דרבותא אשמועינן דאע"ג דתאנים הם, שאפשר שרוצה לעשות מהם גרוגרות, ונמצא שעדיין לא נגמרה מלאכתן, ותנן לקמן (פ"ג מ"א)

המעביר בחצירו לקצות בניו ובני ביתו אוכלין ופטורין. אפילו הכי אם הכניסו לבתיהם מתקנים ודאי, ונאסרו לאכול מהם עראי עד שיתקנום, אף אם הם רוצים לעשותם גרוגרות, דאמרינן לא כן היה דעת הנותן כי לאכלם כך הוה בעי וכבר נקבעו, ולכן לאו כל כמיניהו לפטרם באכילת עראי, שכבר נתחייבו. ואף הבעל עצמו אם גמר בדעתו לאכלם כך, אין שינוי מחשבתו מועלת להתיר אכילתם עראי, שכבר נאסרה במה שגמר בלבו בתחילה:

טלו והכניסו לבתיכם. ירושלמי (שם) אם במקום שרוב מכניסים לבתים, (כ)[ב]דא תנינן טלו והכניסו לבתיכם לא יאכלו מהם עראי, (פירוש בתמיה הלא לא הוקבעו עדיין) מכיון שאמר טול והכניס כמי שאמר טול [ו]אני מעשר על ידיך, (פי' ומכיון שאמר כן חיישינן דילמא מיד תרם התרומה גדולה עליהם, ולכן הוקבעו, ומעשרן דמאי כדין פירות הנלקחות מעם הארץ) אבל במקום שרוב מכניסין לשוק, אינו נאמן לומר לו עשרתי, ואינו נאמן לומר לו לתוך ביתי אני מכניסן (פי', ומשום הכי אף אם אמר להם טלו לכם, לא יאכלו מהם עראי, ומעשרם דמאי):

משנה ב

היו יושבין וכו'. לפי מה שהוכחתי במשנה דלעיל, מ"ש הרמב"ם בחבורו פ"ה (ה"ח) והעתיקו התי"ט, הוא פי' משנה זו ודאי:

משנה ג

המעלה פירות מן הגליל ליהודה. לשון הר"ב, כדי למכרם ביהודה. וקשה דהרי במוליך לשוק למכור, תנן בפ"א (מ"ה) דנקבעו מיד שנגמרה מלאכתן ואסור לאכול מהם עראי. והנה הרמב"ם בחבורו פ"ד מה' מעשר (הי"א) העתיק, המוליך פרותיו ממקום למקום, אעפ"י שהוא נכנס בהם לבתים ולחצרות בדרך לא נקבעו, אלא אוכל עראי עד שיגיע למקום שהוא סוף מגמתו, וכן בחזרה, עכ"ל. ומדבריו אלו נראה דמפרש למתניתין במוליכם לביתו שיש לו ביהודה או בירושלם, וצ"ל לפי דבריו שאלו הבתים וחצרות שעובר בתוכם בדרך הם שלו או ששוכרם לאותה שעה שמתעכב בתוכם, דאי לאו הכי פשיטא שביתו של חבירו אינם טובלת לו, כמ"ש הר"ב במשנה דלעיל (מ"ב) והוא מהירושלמי (ה"א ט.) ופסקו הרמב"ם.

והנה לכאורה מכח הקושיא שהקשתי הדין עם הרמב"ם ז"ל, אבל כשנדקדק היטב בלשון המשנה אשר היא לשון זהב מזוקק שבעתים, יראו עינינו כי הרב דבר נכונה, והוא דלא תנן סתם המעלה פירות ממקום למקום כמו שהעתיק הרמב"ם, שעל פי דרכו הכי הל"ל, אלא פירט התנא מהגליל ליהודה או שעולה מיהודה לירושלים, ומאי קמ"ל

באריכות לשון זה, אלא ודאי דדבר גדול אשמועינן והוא, דהא דתנן דהגומר פירותיו למכור שנקבעו מיד, אינו אלא כשרוצה למוכרם באותו מקום או אפילו במקום אחר סמוך לאותו מקום ואינו מקום מסויים, אבל כשדעתו להוליכם למכור למדינה אחרת כגון מגליל ליהודה, או אפילו באותה מדינה במקום מסויים כגון מיהודה לירושלם, לא נקבעו ע"י כוונתו עד שיגיע לאותו מקום, וטעמא דהאי מלתא הוא משום דלא אסרו לאכול עראי לגומר פירותיו למכור בשוק, אלא משום דלאו בדעתו הדבר תלוי, שאם ימצא קונים קודם בואו לשוק הוא מוכר כמ"ש הר"ב בפרק דלעיל (מ"ה) והוא מהירושלמי, והמקח קובע, ואין זה אלא במי שדעתו למוכרם באותו מקום או במקום הסמוך לו, דאז ודאי אמרינן שאם ימצא קונים קודם בואו לשוק או באותו מקום הוא ימכרם לו ולא יחוש, כי לא קבע בדעתו מקום השוק או אותו מקום בלתי מסויים הסמוך אלא על כי ידע ששם ימצאו הקונים דשם שכיחי, אבל כשגמר בלבו להוליכה למדינה אחרת או אפילו לעיר אחרת שבאותה מדינה מסויימת כירושלם אז ה"ל כאילו גמרם להוליכם לביתו, שבדעתו הדבר תלוי, כי ודאי לא ימכרם בדרך אף אם ימצא קונים כי לא נתן עיניו באותה המדינה ובאותה העיר בשביל הקונים לבד אלא כי חושב ששם ימכרם ביוקר וירויח יותר ממה שימכרם בדרך, ומשום הכי שרי ליה לאכול עד שיגיע לאותו מקום, ומשהגיע לשם אעפ"י שלא נכנס בבית ולא הלך לשוק למקום שמוכרים שם מיד נאסר לאכול מהם, כי משם ואילך לאו בדעתו הדבר תלוי הואיל ובאותו מקום שעתה הוא שם דעתו למכרם. ומתניתין נמי דייקא דלא הזכירה הכנסת בתים וחצירות, לא בדרך, ולא באותו מקום אשר הגיע, דלפי פי' הר"ב עם מה שפרשתי עליו אין אנו צריכים להם, דלא נצרכה משנה זו בשביל קביעות הבתים אלא בשביל קביעות המכר. דאילו נצרכה לבתים כמ"ש הרמב"ם ה"ל להזכירם כי העיקר חסר. וטעמא דהקלו כל כך בקביעות המכר, י"ל דהוא משום דהגומר פירותיו למכרם לא מחייבי במעשר אלא מדרבנן, כמו שפסק הרמב"ם בפ"ב מהלכות מעשר. והאי טעמא לא שייך לפירוש הרמב"ם ז"ל, וכן (וכן) בחזר' דמתניתין אתי שפיר יותר לפי' הר"ב מפי' הרמב"ם, דלפי' הרמב"ם דהכל תלוי בבית שרוצה להניחם שם בקבוע ושהבתים שעובר שם דרך העברה לבד אינם קובעים, פשיטא דאם חזר בו ולא הלך באותו מקום ורוצה לחזור למקומו הראשון, שאותם הבתים שבאמצע הדרך כמו שלא קבעו בהליכתו כמו כן לא יקבעו בחזרתו דמאי שנא, אבל לפירוש הר"ב חידוש גדול אשמועינן דאע"ג דחזר בו מלהוליכם באותו מקום, לא אמרינן דמשם ואילך אין בדעתו הדבר תלוי וימכרם בדרך לכל שואל,

דלא כן הוא אלא למקום אחר יוליכם או יחזירם לביתו, ובהגיעו לאותו מקום אחר או לביתו אז יוקבעו:

עד שהוא מגיע למקום השביתה. לפי פי' הר"ב שמן הגליל ליהודה קאי, ופירושו לעיר שרוצה לשבות בה, וזה לא שייך למימר בעולה לירושלם, דייקא נמי דקתני למקום ולא קתני לבית, דאין כאן דין בית כלל, כמ"ש לעיל:

למקום הלינה. הכא פירש הירושלמי (ה"ב ט:) ביתו. וצ"ל דסירכא דרישא נקט, דהא מ"מ מדר' יהודה דהזכיר בית בפירוש, נשמע לת"ק דהכא בדין קביעות דבית איירינן, כמ"ש הר"ב:

משנה ה

הילך איסר זה. האי קמ"לן דדוקא ע"י נתינת הדמים המקח קובע, כי מעות קונות דאורייתא (ב"מ מז:), וכמו שפסק הרמב"ם בפ"ה מה"מ (ה"א):

חמש תאנים. יותר מזה לא היו רגילים ליתן מתאנים החשובים באיסר, כנראה ממעשה דגנת ורדים שלא היו נותנים מהם כי אם ארבע, ואפשר מפני שהיו גדולים הרבה, ונקט המנין הגדול שבהם לרבותא, דאפילו הכי לר' יהודה דהלכתא כותיה אוכל אחת אחת ופטור:

משלש. הגדולים. ומארבע. הקטנים:

משנה ו

אבל אם אמר לו בעשרים. ובריש תנן עשר לפי גרסתינו, וכן בכלם כפל המנין, דדרך בעל הגינה לאוזיל ללוקח, כשאומר אלו ואינו אומר שאבור:

פרק ג

משנה ג

לנכש בבצלים. אצטריך לאשמועינן דקלח אחד בשני עלים חשוב צירוף, דבתר עלין אזלינן, ולא בתר קלחים:

משנה ד

מותרות משום גזל. דהוו הפקר, משום הכי פטורות מן המעשרות כדין הפקר, ה"ט דהקדים דין גזל דאינו עיקר מכלתין, לדין מעשרות דהוו עיקר מכלתין:

מצא גרגרות וכו' מצא פלחי דבלה וכו' חייב. נראה דכשרוב מוליכין לשוק איירינן:

חייב. בכוליה סיפה תנן חייב ופטור דקאי אאדם, על כי ע"י מעשה ידי אדם פירות אלו נקבעו או לא, משא"כ ברישא דאפירות עצמם קאי, אי חייבין או פטורין הן אף אחר שתגמר מלאכתן, כמ"ש הר"ב מטעם הפקר:

והחרובין וכו'. עיין מ"ש בפ"א משנה ו':

משנה ו

הגגות פטורין וכו'. עיין פי' הר"ב כי פי' הרב הוא סתום:

משנה ט

גפן שהיא נטועה. אין הגפן מתעבה בזקנותה כשאר אילנות הזקנים, לכך ראויה היא להקרא לעולם תחת שם נטיעה, שהוא שם לאילנות הילדים, לכן לא קאמר עומדת כבתאנה, אלא נטועה. ועוד באמרו נטועה, מודיע לנו שעיקר הגפן עומדת בחצר, דאילו קאמר עומדת כבתאנה, כיון שדרך הגפנים להיות ענפיהם מודלים ומשוכים להלן מעיקרם, היית אומר דאף כשאין עיקר הגפן בחצר אלא דענפיהם הם המשוכים ועומדים בחצר דינא הכי, אבל בתאנה אין לטעות דאין דרכה להיות מודלה ומשוכה, ועוד דינה מפורש במשנה י':

באשכלות. נ"א ראיתי באשכול, וכן היא נוסחת המשנה דירושלמי:

משנה י

תאנה שהיא עומדת בחצר וכו'. תנא קאי במעשר וקמפרש מעשר, ואח"כ מקדים היותר כולל, כי הארץ וחוצה לארץ כוללים כל מיני ערים, ובתי ערי חומה הם יותר מערי מקלט, והאחרונה החביבה ירושלם אחת היא:

אחר הנוף. כתב הר"ב, אף אחר הנוף. ואין לתמוה דלא קתני הכי בפירוש, שהרי ממילא משתמע דעיקר אתי במכ"ש דנוף, ומשום הכי ליכא למטעי ולפרש כיוצא בזה ברישא דמתניתין, דלא אתיא נוף במכ"ש דעיקר, כי עיקר האילן הוא העיקר ולא הנוף:

פרק ד

משנה א

השולק. כבר אמרנו (בפי') [בפ"י] דתרומות (מ"י) דשלוק טפי מבשול. ואע"ג דקיל"ן (חולין צז:) דכבוש הרי הוא כמבושל. דהוא פחות משלוק, שנא אחריו השולק, ליתנו בינו למולח, לגלות אכובש דאף שלא במלח איירי, דלא תימא דמולח הוא פירושא דכובש כמ"ש התי"ט בשם הכ"מ, אבל הכובש שלא במלח דלא קביע. והא דלא תני המבשל לרבותא, י"ל דרצה לרמוז כל גווני בשול, דהם רותח מבושל ושלוק, דמלוח הרי הוא

כרותח (חולין שם), וכבר אמרנו דכבוש הרי הוא כמבושל, לאשמועינן דבכבוש ומולח דאמרו משום בשול נגעו בה. ומה"ט נמי י"ל דשנא השולק ביניהם, ונפקא מינא שאם לא כבש בענין שיהיה כמבושל, או לא מלח בענין שיהיה כרותח, לא חשיבי לקבוע, כן נראה, והתי"ט האריך:

המכמן באדמה. איכא לספוקי בכובש והמבשל בשדה איכא לספוקי במולח לפי מ"ש הרמב"ם בפירושו, ולכן לא כללם בפיטור אחד:

הפוצע זתים. הוא ענין בפני עצמו ולא קאי אדלעיל:

הסוחט. משום אם סחט שנה אף זה בפני עצמה:

משנה ד

וחכ"א וכו' על הצונן פטור. מפני שהוא מחזיר את המותר, כ"כ הר"ב. ולעי' דקמפלגי בהא, א"ר אליעזר מוקים לה בירושלמי (ה"ב יט:) בשמעתן שלו טהור ושל חבירו טמא, דלרבנן אין אדם מחזיר לשל חבירו, ור"א ס"ל דמחזיר:

משנה ה

לתוך חיקו. משום דמנפה בידיו, הנחתם בחיקו היא. ומשום הכי לא שייך לומר הכא לתוך ידו כברישא:

משנה ו

תמרות. איירי בהן ברישא, ועוד קדמי לפרי, משום הכי פתח בהם, אע"ג דלגבי אביונות הוי זו ואצ"ל זו. ואע"ג דקפרס נמי קודם לפרי, משום דשונה אותו בלשון יחיד, דהוא שומר הפרי ואינו דבר חלוק בפני עצמו כתמרות ואביונות, שנאו בסוף דהוי נמי לא זו אף זו, ועוד בשנות הפרי באמצע, רמז לנו הא דאמרו רז"ל (עי' מגילה כא: מנחות צח:) דהאמצעי משובח:

פרק ה

משנה ג

נוטל את הבכורות ומוכר את השאר. ולא גזרינן הני אטו הני, משום הכי אצטריך:

משנה ד

את גפתו. לשון יחיד הוא כתבנו, לכך הקדימו לזגיו שהוא לשון רבים, הכי י"ל בדוחק:

להוציא מהן משקין. אגפתו וזגיו קאי, ותבנו להוציא מהן חיטין. ובסיפא דקתני שהתורם בלבו וכו', אתבנו קאי, וה"ה אגפתו וזגו, כן פי' הר"ב. וטעמא דבמכירה פירט המשקין, ובאם הוציא הוא פירט הדגן, משום דדגן דרך בעל השדה לבררו לעצמו, שאינו

גרוע משאר הדגן אלא יש בו טורח לבררו יותר משאר דגן, משא"כ במשקין היוצאין מהפסולת שהם גרועים הרבה, ודרכו למוכרו לעניים שיוציאום לעצמם:
שהתורם בלבו וכו'. עיין מ"ש בפ"א משנה ו':

משנה ה

ולוקט כדרכו והולך. אבל פועלים לא ישכור, שעל ידי שינוי זה יזכור דלא הותרה הרצועה בסורי' כחוצה לארץ, ולא ישכח לעשר בשדה שילקח עד שלא בא לעונת המעשרות, כן נראה פי' משנה זו. ואפשר שכן דעת הרב והר"ש, אעפ"י שלשונם מעט דחוק. ובזה יתברר לרב בעל תי"ט מה איכפת לן בלקיטת פועלין, דהרגיש בזה:

משנה ו

כדי מדתו. מדתו לא קתני אלא כדי מדתו, ופירושו שיעור הראוי להוציא מדתו, והוא מעט יותר ממדתו, כמ"ש הר"ב דאפילו בנתן ג' והוציא ג' וחצי איירינן:
מוציא עליו ממקום אחר. פי' הר"ב, אף ממקום אחר, וכ"ש מיניה וביה. וכן פי' הר"ש. ותימא דאיך יכול להפריש מיניה וביה לפי חשבון, הלא פוחת מן הראוי, שהרי באותו מעשר יש בו ג' חלקי מים ואחד יין. ודוחק לומר דאף הם סלה"ו דכשמפריש מיניה וביה, אינו מפריש לפי חשבון אלא על הכל, דהוה להו לפרש. והנה הרמב"ם בפירושו ובחיבורו פ"ב מה"מ (ה"ז) סתם דבורו כלשון המשנה, ונראה מזה דס"ל דמתניתין דווקא קאמרא ממקום אחר, מהטעם שכתבתי. ונלע"ד שכך הוא האמת, שכל שיש לו פרנסה ממקום אחר יוציא עליו ממקום אחר לפי חשבון היין לכתחילה, אבל עדיין צריכין אנו למודעי מה יעשה באין לו פרנסה ממקום אחר, והנה תנן בפ"ג דחלה משנה ט' כיוצא בו זתי מסיק שנתערבו עם זתי נקוף, ענבי בציר עם ענבי עוללות, אם יש לו פרנסה ממקום אחר מוציא לפי חשבון, ואם לאו מוציא תרומה ותרומת מעשר לכל, והשאר מעשר ומעשר שני לפי חשבון. ולכאור' נראה דהכא נמי דינא הכי, שיוציא תרומת מעשר על הכל, אבל ללוי לא יתן מהמעשר ראשון, וכן לא יפריש מ"ש כי אם לפי חשבון. אבל כשנדקדק היטב איננו כן, דבשלמא התם מה שמפריש ללוי או לשני לפי חשבון הוא כלו זתים, ואף כי יהיה ביניהם מזתי נקוף הפטורים מ"מ לא גריעי משאר זתים, דהא דתנן במשנה ג' פ"ח דפאה דאין העני נאמן לומר שהשמן מזתי ניקוף מפני שאין דרך להוציא שמן מהם, אינו מפני גריעותם אלא מפני שהם מועטים, כמ"ש הרמב"ם (שם בפיה"מ) וכן משמע מהירושלמי דהתם (שם ה"ג לו.), אבל הכא אם יתן ללוי או לשני מזה התמד לפי חשבון היין שבו, לא יצא ידי חובתו לעולם, כי הוא נתחייב ליתן המעשר של אותה מדה יין מיין חי, והוא נותן המעשר שיש בו שלשה רביעים מים.

לכן נראה דהכא כשמפריש מיניה וביה צריך להפריש וליתן על הכל, כי בענין זה הואיל ויש בילה בדבר לח נמצא שיוצא ידי חובתו, ומיניה משתמע לדר' יהודה דרישא דבעי דווקא מיניה וביה, משום דמספיקא מחייבו דצריך שיפריש ויתן על הכל, אבל אין ללמוד מדר' יהודה להכא ולומר דלכתחילה בעינן מיניה וביה, דהכא לא מספיקא מחייבינן להאי תמד, אלא ודאי נתחייב כשהוציא ארבעה לעשר אותו התוספת, ומשום הכי נלמוד מכ"ש דזתי נקוף הנ"ל דאמרינן דלכתחילה צריך שיפריש ממקום אחר, אע"ג שאין המתנה משתנית משום זיתי ניקוף כלל כי זתים הם כשאר כל הזתים, וכ"ש הכא שהמתנה משתנית בהפרישו מיניה וביה, כי חלק החיוב הוא יין והוא נותן לו מים ביין שאינו ראוי לעשות כן לכתחילה, ואע"ג דאפשר לחלק דשאני התם שהוא דבר יבש ואינו (נכלל בדבר) [נבלל כדבר] לח, ולכן איכא למיחש בהפרישו מיניה וביה שיפריש מן הפטור על החיוב משא"כ כאן, מ"מ הואיל וטרחא מתניתין לאשמועינן מוציא עליו ממקום אחר, ש"מ דכך ראוי לעשות לכתחילה, משום דהכא אם לא יהיה נכלל יפה איכא פסידא לכהן וללוי ולעני או למ"ש כי נותן לו מים במקום יין, משא"כ התם דאף אם יעלה בידו כל הפטור אין למקבלי המתנות הפסד כלל כי זתים הם כשאר כל הזתים, ועוד דאפסיקא הלכתא בפ"ב דתרומות משנה ד' וה' דלא כר' יהודה דס"ל דיפה ומתקיים יפה עדיף אלא כת"ק דמתקיים עדיף, והכא נמי אם מפריש עליו יין חי ממקום אחר הרי הוא מתקיים יותר ממה שיפריש מיניה וביה שאינו מתקיים כל כך להיותו מזוג אע"ג דהוא יפה יותר לשתיה, כלל העולה דהאי כ"ש דכתב הר"ב ליתא, ועוד שיש שינוי בין מקום אחר למיניה וביה כמ"ש:

משנה ז

חורי הנמלים וכו' הרי אלו חייבין. וכה"ג תנן איזו היא חצר שחייבת במעשרות, אע"ג שמה שבתוכם הם החייבין ולא הם ממש. וטעמא דמלתא, דדרך התנא לקצר דבורו בכל מקום שאי אפשר לטעות:

שלנו. לאו דווקא, אלא דארחא דמלתא נקט שבלילה דרכם לצאת לחפור אוכל לנפשם, כי אוהבים הצל ושונאים החום, כדאיתא בש"ס דחולין (דף נז:) בההוא מעשה דר"ש בן חלפתא דעסקן בדברים הוה:

משנה ח

שום בעל בכי. אף אם נפרש כפי' הר"ב שהוא ממקום אחד הנקרא כך, יש לומר דהוא בעל בכי ממש, מדלא קתני בפירוש של בעל בכי, כדקתני בצל של רבתא:

זרע לוף העליון. פי' הרמב"ם שכתב הר"ב הוא מהירושלמי (ה"ג כו:):
מעשרות מתחיל בכף ומסיים בואו, והכף היא על שם כף אחת עשרה זהב, שהמעשר שהוא אחד מעשרה, מרבה זהב ומעשיר כמשאז"ל (עי' שבת קיט.), והואו כנגד שש שנים שחייבים במעשרות, דבשביעית הכל פטור:
סליק מסכת מעשרות. לבעלים מעשרות:
נא עשר תבואתיך כי ממאד ואוצרות.
האל יעשיר אותך בתרומות ומעשרות: